

**IETEIKUMI, GATAVOJOTIES
EKSĀMENAM „LATVIJAS UN PASAULES
VĒSTURE” 9. KLASEI**

Metodiskais materiāls

Atbildīgā par izdevumu Vita Jaunozola

VISC redakcija

Saturs

Ievads	3
Zināšanas un izpratne par svarīgākajiem vēstures posmiem (eksāmena 1. daļa).....	4
Vēstures pētīšana un interpretēšana (eksāmena 2. daļa)	12
Darbs ar rakstītajiem vēstures avotiem	12
Darbs ar vizuālajiem vēstures avotiem.....	18
Radošā uzdevuma vērtēšana (eksāmena 3. daļa)	25

Ievads

Metodiskais materiāls paredzēts pamatskolas Latvijas un pasaules vēstures skolotājiem un 9. klases skolēniem, lai gatavotos eksāmenam Latvijas un pasaules vēsturē un veiktu pašvērtēšanu. Eksāmens sastāv no trim daļām. Katra daļa pārbauda atšķirīgas skolēna prasmes un ir orientēta uz atšķirīgiem skolēna izzīņas darbības līmeņiem, tāpēc arī metodiskais materiāls strukturēts trīs daļās, apskatot katras eksāmena daļas specifiku.

Eksāmena pirmā daļa ir zināšanu un pamatprasmju pārbaude. Tāpēc metodiskā materiāla pirmajā daļā ir informācija par uzdevumu veidiem, kādi ir eksāmenā, piedāvāti uzdevumu paraugi, dots neliels ieskats, kā palīdzēt sagatavoties skolēnam eksāmena zināšanu daļas izpildei.

Metodiskā materiāla otrās daļas mērķis ir palīdzēt izprast vēstures avotu analīzes procesu. Eksāmena otrā daļa pārbauda skolēna prasmes strādāt ar dažādiem informācijas avotiem par vienu tēmu. Skolēnam jāizprot tēma, jāprot atlasīt un sistematizēt faktus, precīzi un saprotami atbildēt uz jautājumiem. Metodiskajā materiālā analizētas galvenās prasmes, kādas būtu jāveido, strādājot ar divām dažādām informācijas avotu grupām: rakstiskajiem vēstures informācijas avotiem un vizuālajiem informācijas avotiem. Izmantojot skolēnu darbu piemērus, analizēti dažādu veidu uzdevumu vērtēšanas principi un galvenās kļūdas.

Materiāla trešajā daļā izskaidrotas prasības radošā uzdevuma (eksāmena trešās daļas) izpildei un analizēti vērtēšanas kritēriji. Lai vērtēšanas kritēriju praktiskais lietojums būtu saprotamāks, izmantoti dažādu līmeņu skolēnu darbu piemēri, kā arī analizēts to vērtējums. Skolēnu darbu piemēros saglabāts oriģinālais teksts, tai skaitā pareizrakstības un stila kļūdas.

Ceru, ka metodiskais materiāls palīdzēs pamatskolas skolotājiem darba procesā un ļaus veiksmīgi sagatavot skolēnus 9. klases eksāmenam Latvijas un pasaules vēsturē.

Paldies par radošu sadarbību materiāla veidošanā Ingai Bērziņai, Sarmītei Goldmanei, Aijai Kļaviņai un Dzintrai Liepiņai. Pateicos par atsaucību Inesei Bergai, Airai Brokai, Signitai Gabrānei, Ijai Puisānei un Aijai Voitiškei.

Vita Jaunozola,
Valsts izglītības satura centra
sociālo zinību pārbaudes darbu speciāliste

Rīgā, 2011. gada februārī

Zināšanas un izpratne par svarīgākajiem vēstures posmiem (eksāmena 1. daļa)

Latvijas un pasaules vēstures eksāmena pirmā daļa novērtē skolēnu zināšanas un pamatprasmes. Šo daļu veido objektīvi vērtējamie uzdevumi – atbilžu izvēles uzdevumi, savietošanas uzdevumi, tukšo vietu aizpildīšanas uzdevumi un īso atbilžu uzdevumi –, tāpēc vērtēšana ir viennozīmīga. Pirmajā daļā atbilstoši mācību priekšmeta „Latvijas un pasaules vēsture 6.–9. klasei” standarta (turpmāk – mācību priekšmeta standarts) (Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumi Nr. 1027 „Noteikumi par valsts standartu pamatizglītībā un pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem”) prasībām vērtē skolēna zināšanas par Latvijas, Eiropas un pasaules vēsturi no aizvēstures līdz mūsdienām, kā arī zināšanas un izpratni par svarīgākajiem vēstures posmiem (mācību priekšmeta standarta 12. punkts). Uzdevumu veidošanā ievērots proporcionālītātes princips: eksāmena uzdevumos ietvertais vēstures tēmu īpatsvars ir proporcionāls attiecīgās tēmas apguves laikam mācību procesā.

Skolēnam ir jāzina ievērojamākie Latvijas, Eiropas un pasaules vēstures notikumi (mācību priekšmeta standarta 12.1. un 12.3. apakšpunkts).

Katru gadu skolēnu zināšanas tiek novērtētas ar hronoloģijas uzdevuma palīdzību. Skolēnam jāsakārto piedāvātie vēstures notikumi hronoloģiskā secībā. Līdz šim dotie fakti bija jāsarindo virknē, vērtēta tika pareizā saite starp notikumiem.

Piemērs.

Sarindo dotos Latvijas vēstures notikumus hronoloģiskā secībā! (4 punkti)

A Latvijas valsts proklamēšana

B Jaunlatviešu darbība

C Rīgas dibināšana

D Latvijas iedzīvotāju masveida izsūtīšana uz Sibīriju

E Vidzeme Zviedrijas varā

Sarindojo piecus notikumus hronoloģiskā secībā, skolēns varēja iegūt tikai 4 punktus, bet, kļūdoties tikai vienu reizi virknes vidū, vērtējums bija tikai 1 punkts. Tāpēc, sākot ar šo mācību gadu, hronoloģijas uzdevums tiks piedāvāts kā savietošanas uzdevums, norādot konkrētus notikuma gadus vai periodu.

Piemērs (iepriekšējais uzdevuma piemērs jaunajā versijā).

Atrodi norādītajam laikam (gadam) atbilstošu vēstures notikumu un ieraksti tabulā pareizās atbildes burtu! (Uzmanību! Viens notikums ir lieks.) (5 punkti)

Laiks, gads	Burts	Notikums
1201.		A Latvijas valsts proklamēšana
17. gs.		B Jaunlatviešu darbība
19. gs. otrā puse		C Rīgas dibināšana
1918.		D Latvijas iedzīvotāju masveida izsūtīšana uz Sibīriju
1949.		E Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošana
		F Vidzeme Zviedrijas varā

Skolēnam ir jāzina svarīgākie Latvijas, Eiropas un pasaules vēstures periodi un to raksturīgākās materiālās un garīgās kultūras liecības (mācību priekšmeta standarta 12.1., 12.2. un

12.4. apakšpunkts). Lai novērtētu šīs skolēnu zināšanas, atbilžu izvēles uzdevumā ir doti četri (pieci) vēstures periodi un vēstures „fakti”. Skolēnam jānorāda, kuram periodam atbilst dotie vēstures „fakti”, piemēram: valstis, kas izveidojušās dažādos periodos, cilvēces dažādie izgudrojumi, notikumi, kas risinājušies, ievērojamas vēsturiskas personības, kari, vēstures periodam raksturīgi vēstures avoti. Uzdevumā var būt izmantoti vai nu Latvijas, vai pasaules vēstures „fakti”.

Piemēri.

Ieraksti kvadrātos, kurā vēstures periodā izveidojās minētās valstis! (Vēstures periodi ir norādīti ar cipariem.) (5 punkti)

- 1 senie laiki
- 2 viduslaiki
- 3 jaunie laiki
- 4 jaunākie laiki (20. gs.)

Latvijas Republika

Babilonija

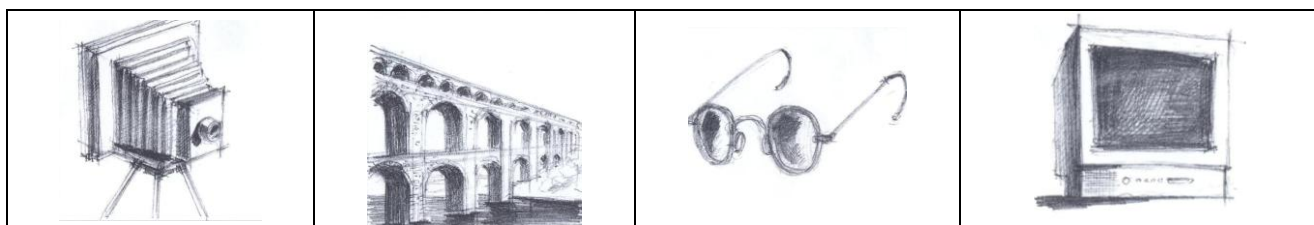
Kurzemes–Zemgales hercogiste

Franku valsts

Amerikas Savienotās Valstis

Ieraksti kvadrātos, kurā vēstures periodā katra lieta vai ierīce izgudrota! (Vēstures periodi ir norādīti ar cipariem.) (4 punkti)

- 1 senie laiki
- 2 viduslaiki
- 3 jaunie laiki
- 4 jaunākie laiki (20. gs.)

☐
☐
☐
☐

Skolēnam ir jāzina Latvijas svētku un piemiņas dienas un to vēsturiskais konteksts (mācību priekšmeta standarta 12.6. apakšpunkts). Akcents tiek likts uz tām svētku un atceres dienām, kas saistītas ar valstiski un vēsturiski svarīgiem notikumiem. Šī ir būtiska mācību priekšmeta standarta prasība, kas ir nozīmīga jaunās paaudzes patriotiskajā audzināšanā. Tāpēc pārbaudes darbā šī prasība var būt iekļauta pirmajā daļā vai pārējās eksāmena daļās.

Piemēri.

Minētajām Latvijas svētku un atceres dienām pieraksti atbilstošā datuma burtu!
(Uzmanību! Otrajā stabiņā viens datums ir lieks.) (4 punkti)

Lāčplēša diena		A 4. maijs
Komunistiskā genocīda upuru piemiņas diena		B 11. novembris
Latvijas Republikas Neatkarības deklarācijas pasludināšanas diena		C 1. maijs
Latvijas Republikas Satversmes sapulces sasaukšanas diena		D 25. marts
		E 31. decembris

Ieraksti zem datuma svētku vai atceres dienas nosaukumu! Labajā pusē uzraksti atzīmējamā vēstures notikuma aprakstu. (4 punkti)

25. marts	
------------------	-------------------------------------

18. novembris	
----------------------	-------------------------------------

Skolēnam ir jāzina, ka Latvijas vēstures notikumi ir cieši saistīti ar Eiropas un pasaules vēstures procesiem, ka vēstures notikumiem ir dažādi cēloņi un sekas (mācību priekšmeta standarta 9.13., 13.8., 13.12., 13.13. un 13.20. apakšpunkts). Šo zināšanu novērtēšanai parasti izmanto savietošanas uzdevumu.

Piemērs.

Katram Latvijas vēstures notikumam pieraksti atbilstošu vēsturiskās situācijas burtu!
(Uzmanību! Viena situācija otrajā stabiņā ir lieka.) (5 punkti)

Mēra epidēmija Vidzemē 18. gs. sākumā		A Otrais pasaules karš
Vācija okupē Latviju		B Pirmais pasaules karš
Baltijas ceļš 1989. gadā		C Zemnieku karš
Latviešu strēlnieku bataljonu dibināšana		D Ziemeļu karš
Zemgaļu kristīšana		E „Aukstā kara” beigas
		F Krusta kari

Savietošanas uzdevumos skolēnam ir dotas iespējamās atbildes, tāpēc, lai uzdevuma grūtības pakāpe būtu atbilstoša, atbilžu variantu ir vairāk.

Ar tukšo vietu aizpildīšanas uzdevumu var novērtēt skolēnu zināšanas par Latvijas, Eiropas un pasaules ievērojamākajiem notikumiem, jēdzienu lietošanu un izpratni.

Piemērs.

Rūpīgi izlasi tekstu!

1201. gadā bīskaps Alberts dibināja jaunu pilsētu – A. Paplašinoties tirdzniecībai, A kļuva par starpnieku starp Rietumeiropas un krievu zemēm. Lai arī noteicēji pilsētā bija B, liela nozīme bija amatniecībai. Viena aroda amatnieki apvienojās amata brālībās jeb C. A kļuva par lielāko pilsētu visā vācu iekarotajā teritorijā jeb D. Līdzīgi citām Baltijas jūras reģiona pilsētām A ietilpa lielākajā vācu tirdzniecības pilsētu savienībā – E. No D pilsētām tikai A kļuva par nozīmīgu amatniecības un tirdzniecības centru.

Kuriem vārdiem jābūt burtu A, B, C, D, E vietā?

A _____
 B _____
 C _____
 D _____
 E _____

Šajā piemērā uzdevums veidots kā viena nozīmīga Latvijas vēstures notikuma apraksts, bet uzdevums var aptvert dažādus laika posmus. Līdz šim skolēniem pašiem bija jāieraksta iztrūkstošais vārds. Lai vērtējums būtu viennozīmīgs un objektīvs, turpmāk skolēniem šajā uzdevumā tiks piedāvāti iespējamie atbilžu izvēles varianti. Lai nesamazinātu uzdevuma grūtības pakāpi, izvēles variantu būs divas reizes vairāk nekā iztrūkstošo vārdu.

Skolēnam jāprot lietot vēstures kartes, jāsaprot tajās ietvertā informācija (mācību priekšmeta standarta 9.2. apakšpunkts). Pamatojoties uz mācību priekšmeta standartā noteikto obligāto mācību saturu (mācību priekšmeta standarta III. daļa), skolēnam jāspēj atpazīt ar Latvijas vēsturi saistītās kartoshēmas:

- Latvijas teritorija līdz 13. gadsimtam;
- Livonija;
- Latvijas (Baltijas) teritorija pēc Livonijas kara;
- Latvijas (Baltijas) teritorija pēc poļu–zviedru kara;
- Latvijas teritorijas inkorporācija Krievijas impērijas sastāvā;
- Latvijas Republika.

Skolēnam jāzina politisko karšu izmaiņu cēloņi un sekas, laiks, kad šāds teritoriālais dalījums pastāvēja, jāzina teritoriju nosaukumi un jāprot sakārtot kartoshēmas hronoloģiskā secībā.

Piemēri.

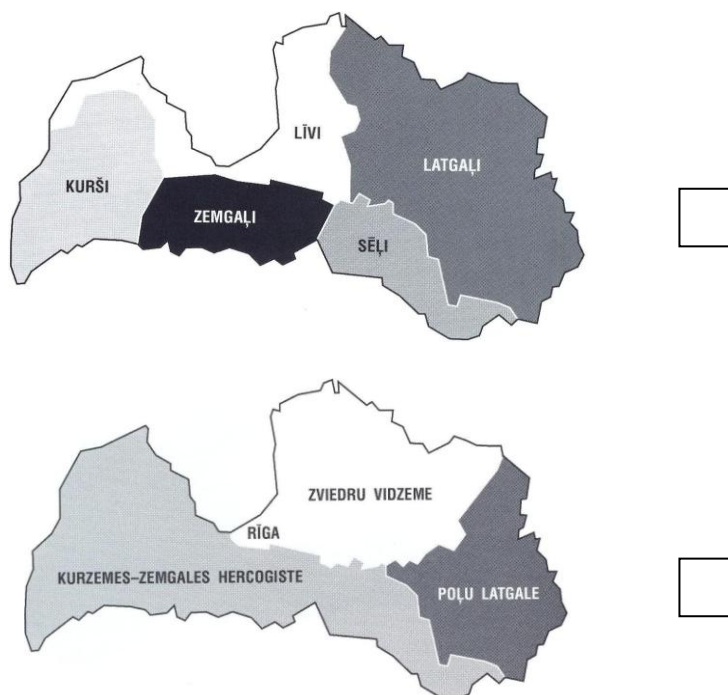
Rūpīgi izpēti Latvijas teritorijas kartes! (4 punkti)

Ar burtiem apzīmēts gadsimts, kurā attēlota vēsturiskā situācija Latvijas teritorijā.

Pieraksti katrai kartei atbilstošo burtu! (Uzmanību! Viens burts ir lieks.)

- A 12. gs.
 B 16. gs.
 C 17. gs.
 D 19. gs.

Rūpīgi izpēti kartes! Ieraksti tabulā katras kartes burtu priekš atbilstošajam Latvijas vēstures situācijas raksturojumam! (3 punkti)

A

B

C

Situācijas raksturojums	Burts
Lielākie rūpniecības centri Latvijas teritorijā 20. gadsimta sākumā	
Latvijas apriņķu centri 1939. gadā	
Senāko cilvēku dzīves vietas un kapulauki	

Izmantojot kartoshēmas, var palīdzēt skolēnam gatavoties vēstures eksāmena pirmajai daļai: atkārtot vēstures periodizāciju, Latvijas vēstures svarīgākos faktus, tipiskākos jēdzienus. Piemēram, skolēnam jāizveido „laika līnija” no iepriekš nosauktajām kartoshēmām. Katrai kartoshēmai pa vertikāli pieraksta šādu informāciju (veidojot vairākas joslas, kurās ieraksta šīs kartoshēmas periodam atbilstošo informāciju): laika periodu (no – līdz), cēloņus un sekas (kāda notikuma rezultātā izveidojās), ievērojamākās personības, būtiskākos jēdzienus, faktus un notikumus. Vēl „laika līnijai” var pievienot joslu ar Eiropas un pasaules būtiskākajiem faktiem un personībām, var atsevišķi izcelt tos jēdzienus, kas tipiski tikai Latvijas vēsturei. Šāda frontāla atkārtošana palīdzēs skolēnam sagatavoties arī eksāmena otrās un trešās daļas izpildei.

Skolēnam ir jāzina ievērojamākās Latvijas, Eiropas un pasaules vēsturiskās personas un viņu veikums (mācību priekšmeta standarta 12.5. apakšpunkts). Mācību procesā skolēni ir jāiepazīstina ar ievērojamāko personību attēliem, lai skolēni spētu atpazīt vēsturiskās personības un zinātu vēstures periodu un reģionu, kurā šīs personības darbojušās.

Aplūko attēlus un izpildi uzdevumus! (12 punkti)

A

B

C

D

1. Kurš redzams katrā no attēliem?

Mārtiņš Luters	
Bīskaps Alberts	
Jānis Čakste	
Napoleons I	

2. Tukšajos lodziņos ieraksti personu vārdus hronoloģiskā secībā pēc viņu dzīves un darbības laika!

3. Katrai vēsturiskajai personai pieraksti viņa darbībai atbilstošo burtu! (Uzmanību! Viena norise ir lieka.)

Mārtiņš Luters		A Rīgas dibināšana
Bīskaps Alberts		B Krusta karu organizēšana
Jānis Čakste		C Protestantisma rašanās
Napoleons I		D Satversmes pieņemšana
		E Karagājiens uz Krieviju

Skolēnam ir jāizprot un jālieto vēstures jēdzieni (mācību priekšmeta standarta 12.7. apakšpunkts). Jēdzienu izpratni un lietošanu nestandarta situācijās novērtē eksāmena trešajā daļā – radošā uzdevuma vērtēšanā jēdzienu lietošana ir atsevišķs vērtēšanas kritērijs. Eksāmena pirmajā vai otrajā daļā ir iekļauts uzdevums, kas novērtē skolēna vēstures jēdzienu zināšanas. Tam var izmantot dažādu veidu uzdevumus: atbilžu izvēles uzdevumu (dots jēdziena skaidrojums un skolēnam no dažādām atbildēm, jāizvēlas pareizais jēdziens, kuram atbilst skaidrojums) vai īso atbilžu uzdevumu (skolēnam jāuzraksta jēdziena skaidrojums).

Piemērs.

Apvelc pareizo atbildi! (3 punkti)

Pārmaiņas katoļu baznīcā 16. gs. sākumā sauc par...

- A disputu
- B kolokviju
- C reformāciju
- D semināru

Zemnieku juridisku un ekonomisku atkarību no muižnieka sauc par...

- A verdzību
- B paklausību
- C demonstrāciju
- D dzimtbūšanu

Krasu, radikālu lūzumu sabiedrības un valsts attīstībā sauc par...

- A reformu
- B revolūciju
- C renovāciju
- D rekonstrukciju

Īso atbilžu uzdevumā ļoti svarīgi ir ievērot vērtēšanas kritērijus. Šādus uzdevumus parasti vērtē ar 1 vai 2 punktiem. Ir jāvērtē nevis burtisks citāts, bet skolēna zināšanas un izpratne par jēdziena būtību, jo pastāv atšķirīgi viena jēdziena skaidrojumi dažādās mācību grāmatās un uzzīņu literatūrā.

Mācot skaidrot (definēt) jēdzienus, skolotājam būtu jārosina skolēnus atbildēt uz šādiem jautājumiem:

- **Kas?** (Piemēram, lieta, persona, amatpersona, parādība, process, kustība, virziens, ideja, dokuments, savienība vai apvienība, grupa, vieta vai teritorija, saimniekošanas veids, laika periods.)
- **Kad?** (Vēstures jēdzieni, kurus lieto, raksturojot vispārīgus procesus, parādības, piemēram, karš, revolūcija, ierēdnis, tāpēc šādu jēdzienu definīcijās laiks nav norādāms, bet ir jēdzieni, kas raksturīgi kādam noteiktam laika periodam, piemēram, reformācija, dzimtbūšana, holokausts, tāpēc, nenorādot šo periodu, jēdziena skaidrojums ir nepilnīgs.)
- **Kur?** (Ģeogrāfiskā atrašanās vieta, piemēram: Eiropa, Latvijas teritorija, Krievijas impērija.)

- **Raksturīgās pazīmes?**

Jāpievērš uzmanība jēdzienu vērtēšanas kritērijiem. Ir uzdevumi, kad jēdziena zināšanas tiek vērtētas ar 2 punktiem, un ir uzdevumi, kad jēdziena zināšanas vērtētas ar 1 punktu.

Piemēri.

Izskaidro jēdzienu renesanse! (2 punkti)

Skolēna Nr. 1 atbildes piemēra analīze:

Kultūras uzplaukuma laikmets 14.–16. gs. Eiropā, kad atdzima antīkā kultūra, filozofija, mainījās cilvēku domāšana.

Vērtēšanas analīze: kas? (laikmets), kad?(14.–16. gs.), kur? (Eiropā), kādas pazīmes? (atdzima antīkā kultūra, attīstījās māksla, cilvēku domāšana) – 2 punkti.

Skolēna Nr. 2 atbildes piemēra analīze:

Antīkās kultūras atdzimšana.

Definīcija ir nepilnīga, jo nav skaidrs, vai skolēns saprot, par kuru vēstures periodu runa – 1 punkts.

Skolēna Nr. 3 atbildes piemēra analīze:

Atdzimšana.

Jēdziens nav izskaidrots – 0 punkti.

Izskaidro jēdzienus! (2 punkti: par katra jēdziena skaidrojumu – 1 punkts)

Cunfte

- viena amata meistaru apvienība viduslaikos (1 punkts);
- viena amata pratēji, piemēram, kurpnieki (0 punkti – *amatu prata arī mācekļi, taču cunftēs viņus uzņēma tikai pēc meistarstiķa izgatavošanas. Atbilde nav pilnīga, jo nav nosaukt nosaukts vēstures periods. 1 punkts paredzēts tikai par pilnīgu atbildi.*)

Holokausts

- ebreju masveida iznīcināšana Otrā pasaules kara laikā (1 punkts, jo atbildē ietvertas jēdzienam būtiskās lietas: kas? (ebreji), kad? (Otrā pasaules kara laikā), raksturīgā pazīme (masu iznīcināšana));
- vēršanās pret ebrejiem (0 punkti, jo nav uzrakstīts tipiskais laika periods un jēdzienu raksturojošā pazīme).

Vēstures pētīšana un interpretēšana (eksāmena 2. daļa)

Viena no pamatprasībām Latvijas un pasaules vēstures priekšmeta apguvei, beidzot 9. klasi, ir vēstures pētīšana un interpretēšana (mācību priekšmeta standarta 13. punkts). Šo prasību skolēns vislabāk var apgūt, strādājot ar dažādiem informācijas avotiem. Tāpēc eksāmena otrā daļa ir veidota kā darbs ar dažādiem informācijas avotiem. Parasti avoti aptver kādu būtisku Latvijas vēstures periodu vai problēmu.

Vēstures avots ir autentisks artefakts, kas sniedz tiešu liecību par kādu vēstures posmu vai notikumu un ir tapis aplūkojamajā laikā.

Vēstures avotus iedala vairākās grupās:

- 1) lietiskie avoti (piemēram, arheoloģiskie, etniskie materiāli, hidronīmi (ūdeņu nosaukumi) un toponīmi (vietvārdi), priekšmeti, arhitektūras objekti);
- 2) mutvārdu avoti (piemēram, leģendas, atmiņas);
- 3) rakstiskie avoti (piemēram, hronikas – vēsturisku notikumu pieraksti laika secībā, manuskripti, dokumenti, laikraksti);
- 4) vizuālie avoti (piemēram, gleznas, fotogrāfijas, kino un dokumentālās filmas, kartogrāfijas materiāli, karikatūras, plakāti).

Vēstures avotus var iedalīt arī šādi:

- 1) netiešie vēstures avoti – satur informāciju par situāciju netiešā jeb pastarpinātā veidā (piemēram, apģērbs, aprakstoša literatūra);
- 2) tiešie vēstures avoti ir konkrētu informāciju saturošie objekti jeb rakstītie avoti (piemēram, lēņa grāmatas, hronikas, kodeksi, likumi, statūti, notas, saraksti).

Jebkuru lietu vai fiksētu notikumu, kas liecina par savu laiku (piemēram, avīzi, darbarīku, fotogrāfiju, baznīcu, dienasgrāmatu, lelli, vēstuli, zābaku, gleznu), var izmantot kā vēstures avotu.

Prasme strādāt ar vēstures avotiem ļauj skolēnam kritiski uztvert dažādu veidu informāciju un palīdz veidot savu viedokli par pagātņi. Labas vēstures zināšanas veicina prasmi analizēt vēstures avotus. Lai varētu ne tikai saprast avotu, bet veidot arī savu spriedumu un viedokli, skolēnam nepieciešamas zināšanas par konkrēto vēstures periodu.

Eksāmenā parasti ir darbs gan ar rakstītajiem vēstures avotiem, gan ar vizuālajiem vēstures avotiem.

Darbs ar rakstītajiem vēstures avotiem

Pamatskolā skolēni visvairāk apgūst tieši rakstīto avotu analīzes prasmes. Skolēnam, strādājot ar informācijas avotu, jāprot:

- atšķirt vēstures avotu no vēstures literatūras;
- atpazīt vēstures avota veidu (piemēram, likums, rīkojums, laikabiedru atmiņas, politika runa, vēstules);
- noteikt informācijas avotu tapšanas laiku;
- noteikt informācijas avota autoru;
- saprast, kāpēc avots (teksts) tapis;
- pēc informācijas avota satura atpazīt laika posmu, atrast nepieciešamo vēsturisko informāciju;
- apkopot dažādu avotu sniegto informāciju;
- atšķirt faktus no viedokļiem;
- analizējot tekstu fragmentu vai fragmentus, identificēt un formulēt pamatjautājumus (problēmas);

- analizēt un salīdzināt divus vai vairākus kādā vēstures periodā tapušus informācijas avotus;
- salīdzināt kopīgo un atšķirīgo informācijas avotos (fakti, interpretācijas, vērtējumi);
- salīdzināt dažādu informāciju par vēstures periodu vai notikumu un atpazīt (noteikt) raksturīgākās iezīmes;
- prast salīdzināt viena perioda (notikuma) kopīgās un atšķirīgās iezīmes;
- saskatīt notikumu (procesu) cēloņus un sekas;
- argumentēti pamatot notikumu (procesu) sekas;
- patstāvīgi interpretēt notikumu (procesu) rezultātus;
- izdarīt secinājumus par notikumu (procesu) vēsturisko nozīmi;
- izmantojot dažādus vēstures avotus, atrast laika periodam atbilstošus jēdzienus;
- izskaidrot vēstures jēdzienus;
- secināt, ka par vienu vēsturisko notikumu var būt dažādas interpretācijas;
- saprast, kāpēc un kā radušās dažādās interpretācijas;
- novērtēt (izvērtēt) notikumu dalībnieku izjūtas (noskaņojumu);
- izvērtēt informācijas ticamību.

Izmantojot iepriekšējo mācību gadu vēstures eksāmenu uzdevumus un skolēnu atbilžu fragmentus, analizēts, kā vērtēt dažas no iepriekš uzskaitītajām prasmēm.

Piemērs.

(Fragments no 2010. gada eksāmena Latvijas un pasaules vēsturē 9. klasei. Pilns pārbaudes darba teksts pieejams: http://visc.gov.lv/eksameni/vispizgl/uzdevumi/2010/9klase/9kl_vesture.pdf)

Rūpīgi izlasi avotus un atbildi uz jautājumiem!

Avots A

Darba disciplīna demokrātiskā zemē var būt tikai labprātīga. Daudz labāk to saprot lauku sētā, kur saimnieks un strādnieks, kuri vēlēšanās balsojuši katrs par savu sarakstu, abi strādā vienu darbu un vakarā sēd pie viena galda. Tur šī vienošanās jau ir notikusi. Abiem viņiem viens uzdevums – saimniecība. [...] Būs laba saimniecība – būs labāka alga un uzturs. Galvaspilsēta šinī brīdī atspoguļo tikai tās uzskatu pārvērtības, kas notiek pašā tautā. [...] Pirmā vietā tagad jānostāda valsts saimniecība. Cik labi tiks vesta šī saimniecība, cik ražīgi tiks izlietoti tautas spēki un līdzekļi, tik liela arī būs katra atsevišķa pilsoņa labklājība, ko valsts spēj dot.

(Skalbe Kārlis. Mazās piezīmes. R., 1924.)

Avots B

Pārveidojot valsts pārvaldes un pašvaldības iekārtu, Kārļa Ulmaņa valdība visur cenšas izvest vadonības principu – lai iestādes priekšgalā atrastos viena persona, kurai piešķirtas lielas tiesības, bet no kuras prasa arī lielu atbildību. Tāpēc pilsētās likvidētas līdzšinējās domes un galvenā pilsētu saimniecības vadība uzticēta pilsētu galvām kopā ar pilsētu valdēm. Uz laukiem pagastu saimniecības vadīšana un rīkošana uzticēta valdības ieceltiem pagastu vecākiem. Pārveidojot valsts un pašvaldību iestāžu darbību, valdība centusies stingri ievērot nacionālās taisnības jeb latviskās Latvijas principu.

(Frīdis Zālītis. Latvijas vēsture. R., 1937.)

Avots C

1941. gada 19. decembra rīkojums, ko izdod ostministrs Alfreds Rozenbergs (*Alfred Rosenberg*), nosaka obligātos darba pienākumus okupētajos austrumu apgabalos. Latvijas jauniešu iesaistīšanas nolūks pusmilitārajā valsts darba dienestā (*Reicharbeitdienst*) ir iegūt lētu darbaspēku, apzināt potenciālos karotājus un jauno cilvēku prātos savlaicīgi nostiprināt okupācijas varai labvēlīgu ideoloģiju.

Ar draudiem un viltu, vervējot un rīkojot mobilizāciju, Latvijas iedzīvotājus, vīriešus un sievietes, piespiež doties darbos uz Vāciju. Darba pārvalde iesauc 20 000 un nosūta darbos ārpus Latvijas 16 000 iedzīvotāju.

(Latvijas okupācijas muzejs: dokumentu krājums. R., 1998.)

Avots D

Komunistiskā partija māca mūs rūpīgi vērtēt pagātnes mantojumu, izmantot visu to, kas ir progresīvs un veicina mūsu augšupeju. Tas, kas neatbilst šīm prasībām, nav mums vajadzīgs, tas jāatmet. Par novecojušu, laika garam neatbilstošu ieražu atzīstama Līgo svētku jeb Jāņu svinēšana. Laikmetā, kad padomju cilvēks liek pamatus dižajai komunisma celtnai, nepareizi un nelietderīgi būtu celt godā pagānu ieražas. Darbaļaužu audzināšanai ir izmantojamas tikai progresīvas tradīcijas. Protams, ko svinēt un nesvinēt, ir katra pilsoņa personiskā darīšana. Bet valsts un sabiedrības atzinumu un atbalstu var izpelnīties tikai progresīvi jaunā laika svētki un svinības.

(Cīņa. – 1961. – 24. martā.)

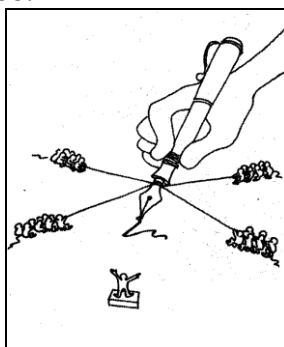
Avots E

Skolotāju streika laikā 1994. gada rudenī sāka iezīmēties risinājumi ļoti grūtam un sāpīgam izglītības finansēšanas reformas procesam pārejas laikā Latvijā. Liela nozīme ir dažādu sociālo slāņu aktivitātēm, kā, piemēram, inteliģences, zemnieku, pašvaldību, pensionāru u. c., kā arī profesionālo organizāciju sanāksmēm.

(Ievads politikā. R., 1998.)

Avots F

R. Vitkovska karikatūra. Rīga, 1988.

Izlasot avotu **B**, skolēnam būtu jāspēj secināt, ka:

- teksta fragments ir vēstures literatūra;
- teksta fragments ir no mācību grāmatas, kura izdota 1937. gadā, tātad pēc K. Ulmaņa 1934. gada apvērsuma, autoritārā režīma periodā;
- izdošanas gads skolēnam ļauj atpazīt avota tapšanas laiku;
- tā kā fragments ir no mācību grāmatas, tad tas atspoguļo valdošā – autoritārā – režīma iezīmes un ideoloģiju.

Viena no prasmēm ir atrast laika posmam raksturīgās pazīmes un pamatot, kā tās iespējams identificēt, izmantojot informācijas avotu tekstu.

Šo prasmi pārbaudīja 3. uzdevums.

Uzraksti pazīmes, pēc kurām tu noteici attiecīgā politiskā režīma veidu! (Uzmanību! Dažos avotos atrodamas vairākas pazīmes.) (8 punkti)

Avots **A** –

Avots **B** –

Avots **C** –

Avots **D** –

Avots **E** –

Aplūkosim divu skolēnu atbilžu fragmentus. Pirmās atbildes autors ieguva maksimālo punktu skaitu. Otrais piemērs atspoguļo vienu no tipiskākajām kļūdām skolēnu darbos – neprecizitāti, nepilnīgu atbildi.

Skolēna Nr. 1 atbildes piemēra analīze:

A – ir minēts avota tapšanas gads – 1924. gads, kā arī tas, ka šajā avotā ir runa par „darba disciplīnu demokrātiskās zemēs”, līdz ar to skolēns secina, ka tajā laikā Latvijā ir valdījusi demokrātija (demokrātisks režīms);

B – skolēns raksta, ka pilsētās likvidē domes, tiek pieminēts „latviskas Latvijas princips”, kas bija raksturīgs K. Ulmaņa autoritārajam režīmam (1934–1940);

C – ir analizēts datums – 1941. gada 19. decembris –, kad Latvijā bija vācu okupācijas režīms, ir minēta cilvēku piespiedu došanās strādāt uz Vāciju, pamatojoties uz to, izdarīts secinājums, ka tas ir nacistu režīma laiks;

D – pieminēta komunistiskā partija un tas, ka tiek nosodīta Jāņu svinēšana, tāpēc skolēns secina, ka tajā laikā Latvija bija komunistu režīma varā;

E – uzrakstīts konkrēts gads – 1994. gads –, tādējādi secinot, ka tas ir laika posms, kad Latvija atguvusi savu neatkarību un kļuvusi demokrātiska (demokrātisks režīms).

Skolēna Nr. 2 atbildes piemēra analīze:

A – skolēns norādījis tikai to, ka vēlēšanas ir demokrātiska režīma pazīme (vērtējums ir 0 punkti, jo vēlēšanas nav tikai demokrātiska režīma pazīme, skolēns neizmanto tekstā uzsvērtu, ka varēja balsot par dažādām partijām – tātad daudzpartiju, brīvas izvēles principu);

B – skolēns raksta, ka iestāžu priekšgalā atrodas viena uzticama persona ar lielu atbildību, un tas norisinājās K. Ulmaņa autoritārajā režīmā;

C – tika veikta mobilizācija sievietēm un vīriešiem, viņi tika iesaukti darbos uz Vāciju;

D – komunistiskā partija to nosaka, kā arī var redzēt, ka tas ir brīvs režīms, kurā tiek svinēti dažādi svētki (vērtējums ir 0 punkti, jo skolēns nav izpratis D tekstu, nav saskatījis tekstā, ka padomju valsts un sabiedrība atbalsta tikai padomju laika svētkus, šo tekstu skolēns labāk saprastu, ja viņam būtu zināšanas par padomju laiku);

E – režīma pazīmes nosakāmas pēc skolotāju streika un pretenzijām, ka ir dažādas organizāciju sanāksmes, kurām liela nozīme (pamatojums ir daļējs, jo skolēns atradis tekstā atbilstošos kritērijus, bet nenosauc demokrātiskā režīma pazīmes).

Prasmi apkopot dažādu avotu sniegto informāciju un izdarīt secinājumus, pamatojoties uz tiem, pārbaudīja 4.3. uzdevums.

Izmantojot avotus C, D un F uzraksti, kādi paņēmieni tika izmantoti totalitārā režīma nostiprināšanai Latvijā! (4 punkti)

Skolēna Nr. 1 atbildes fragments (vērtējums – 4 punkti):

- noteikti obligāti darba pienākumi, piespiedu izsūtīšana darbam Vācijā;
- draudi, apmānīšana, nostiprina prātos okupācijai labvēlīgu ideoloģiju;
- Latvijas tradicionālo svētku un tradīciju atcelšana, aizliegšana;
- vienpersoniska lemtāšana par visu.

Skolēna Nr. 2 atbildes fragments (vērtējums – 2 punkti, jo pasvītrotās atbildes liecina, ka skolēns nav izpratis avotu saturu vai arī nespēj precīzi izteikt domu):

- mobilizējot Latvijas iedzīvotājus;
- ar draudiem, ar viltu;
- atmetot latviešu ieražas, izmantojot progresīvas tradīcijas;
- parakstot līgumus, līderiem veicot publiskas uzstāšanās.

Skolēna prasmi atpazīt procesu un skaidrot kāda notikuma, procesa vai pazīmes saturu pārbaudīja 5.2. uzdevums.

Raksturo, kā jēdziena saturs atspoguļots karikatūrā! (2 punkti)

Jēdziena „cenzūra” atspoguļojums karikatūrā. Vērtējot jēdzienu skaidrojumus, ir svarīgi noteikt, vai skolēns sapratis tā būtību un skaidrojis jēdzienu atbilstoši vēsturiskajai situācijai. Tā kā iespējami dažādi skaidrojumi, tad aplūkosim trīs dažādu skolēnu atbildes, kuras tika novērtētas ar 2 punktiem.

Skolēna Nr. 3 atbildes fragments:

Pildspalva ir sasieta, un to ar virvēm rauj cilvēki, neļaujot rakstīt. Cenzūra liedz rakstīt patiesību, karikatūrā kāds cilvēks regulē cenzūru, neļaujot rakstīt nevēlamu informāciju.

Skolēna Nr. 4 atbildes fragments:

Cilvēki cieši tur piesietu tintes spalvu, šie cilvēki varētu būt amatpersonas, kuras tur šo spalvu, lai netiktu uzrakstīts nekas slikts vai nevēlams. Valsts vadītājs visu kontrolē.

Skolēna Nr. 5 atbildes fragments:

Tas atspoguļojas tā, ka cilvēki grib vārda brīvību, bet viņiem to neļauj.

Skolēnu prasmi vērtēt un interpretēt kādu laika posmu pārbaudīja 6. uzdevums.

Izmantojot avotus A, E un savas zināšanas, uzraksti un izskaidro demokrātiska režīma priekšrocības un trūkumus! (4 punkti)

Skolēna Nr. 1 atbildes fragments:

- Priekšrocības – brīvas vēlēšanu tiesības. Ir vairāki partiju saraksti, un cilvēks pats izvēlas, par ko balsot. Vārda brīvība, netiek uzspiesta kāda konkrēta ideoloģija.
- Trūkumi – iedzīvotājiem nav vienbalsīgs viedoklis. Grūtāk pieņemt lēmumus. Katrs pats var izvēlēties nodarbošanos. Bieži daudzi nespēj nodrošināt iztiku.

Fragmenta autors ir uzrakstījis (1 punkts) un izskaidrojis (1 punkts) gan demokrātiskā režīma priekšrocības, gan trūkumus – 4 punkti.

Skolēna Nr. 6 atbildes fragments:

- Priekšrocības – demokrātiska režīma priekšrocības ir tādas, ka drīkst izteikt savu viedokli vēlēšanās un liela nozīme ir dažādu sociālo slāņu aktivitātēm.
- Trūkumi – var izraisīties nemieri un streiki, var būt nelabvēlīgas izglītības finansēšanas reformas.

Skolēns ir uzrakstījis priekšrocības (1 punkts) un trūkumus (1 punkts), par izskaidrojumu – 0 punktu, kopā skolēns iegūst 2 punktus.

Beidzot 9. klasi, skolēnam jāprot saskatīt atšķirīgas interpretācijas (viedokļi) un jāprot skaidrot, kāpēc tie ir atšķirīgi.

Piemērs.

(Fragments no 2007. gada eksāmena Latvijas un pasaules vēsturē 9. klasei.)

Avots C

Ar Antantes imperiālistu palīdzību vācu okupācijas varas orgānu apsardzībā 1918. gada novembra vidū tika radīta t.s. Tautas padome, kas sastādīja buržuāziskās Latvijas „pagaidu valdību” (ar K. Ulmani priekšgalā) un proklamēja Latvijas „neatkarību”. Līdz ar to Antantes imperiālisti

cerēja nodibināt Latvijā savu kundzību un pārvērst Latvijas teritoriju par placdarmu uzbrukumam padomju Krievijai.

(No Latvijas padomju enciklopēdijas 5.2. sējuma, Rīga, 1984.)

Avots D

Vācijas sakāve radīja labvēlīgus apstākļus nacionālpatriotisko spēku darbībai un neatkarīgas Latvijas valsts nodibināšanai. Jau 11. novembrī (pēc Vācijas kapitulācijas) Anglijas ārlietu ministrs lords Balfūrs paziņoja, ka angļu valdība atzīst Latvijas neatkarību de facto (tas ir – par notikušu), taču galīgi Latvijas jautājums tikšot izlemts miera konferencē. Tādējādi latviešu politiskajiem spēkiem vajadzēja tikai pašiem vienoties par kopēju darbību Latvijas valsts nodibināšanā. Tika nolemts dibināt jaunu latviešu tautas pārstāvniecības orgānu – Tautas padomi. Tautas padomi nodibināja 17. novembrī, un tajā tika pārstāvētas visas ievērojamākās latviešu politiskās partijas, kā arī nacionālās minoritātes jeb mazākumtautības.

(No J. Freiberga grāmatas „Jaunāko laiku vēsture. 20. gs.”, 1998.)

Uzraksti divus iemeslus, kāpēc avotu C un D informācija atšķiras! (2 punkti)

Skolēna Nr. 1 atbildes fragments:

- Avoti rakstīti dažādos laika posmos: avots D – kad Latvija bija brīva, bet C – kad Latvija vēl bija PSRS sastāvā;
- PSRS sagrozīja faktus un cenzēja grāmatas.

Vērtējums – 2 punkti, skolēns pareizi un pēc būtības uzrakstīji divus dažādus iemeslus, kāpēc atšķiras informācija.

Skolēna Nr. 7 atbildes fragments:

- Avots C ir no padomju enciklopēdijas, bet D – no mācību grāmatas neatkarīgā Latvijā;
- Laika starpība starp abiem avotiem ir apmēram 15 gadi.

Vērtējums – 1 punkts. Lai arī skolēns nosauc dažādus politiskos režīmus, tomēr norāda abu avotu tapšanas periodus kā cēloni atšķirībām, nevis dažādu politisko režīmu atšķirīgo pieeju.

Raksturīgākās skolēnu kļūdas šāda tipa uzdevumos:

- tikai pārstāstīts avotu teksts, kas liecina, ka uzdevuma prasības nav saprastas;
- norādīts, ka avoti tapuši dažādos laikos, bet nav skaidroti atšķirību cēloņi;
- izteikti dažādi neargumentēti apgalvojumi (emocionāls vērtējums).

Veicot eksāmena otrās daļas uzdevumus, skolēnam ir jāizmanto arī iegūtās vēstures zināšanas, piemēram, skolēniem bija jāuzraksta tās Eiropas valstis, kurās pastāvējuši totalitārie režīmi. Visbiežāk pieļautā kļūda bija, ka skolēni jēdziena „PSRS” vietā lietoja jēdzienu „Krievija”. Jēdziens „Krievija” attiecināms uz cariskās Krievijas pastāvēšanu (līdz 1917. gadam) un pēc PSRS sabrukuma (kopš 1991. gada). No 1917. gada līdz 1922. gadam pastāvēja „Padomju Krievija”, savukārt no 1922. gada līdz 1991. gadam – „Padomju Savienība” (PSRS).

Prasmi analizēt dažādus vēstures avotus apgūst regulārā darbā visā mācību procesā, sākot no 6. klases.

Izmantojamie informācijas avoti:

- Gundare, I. *Kā strādāt ar vēstures avotiem*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999.
- *Kā analizēt vēstures avotu?: Latvijas Okupācijas muzeja izglītības programma* [skatīts 2011. gada 17. februārī]. Pieejams: www.omip.lv/ka-analizet-vestures-avotu
- Misāns, I., Šnē, A. *Klosteris, pils un pilsēta*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2004., 9.–15. lpp.
- Purēns, V. *Kā mācīt vēsturi: praktiska rokasgrāmata*. Rīga: RaKa, 2006.

- Skolotāju grāmatas, kas veidotas kā izdevniecību „Zvaigzne ABC” un „RaKa” pamatskolas mācību līdzekļu sastāvdaļas.
- *Vēstures skolotāju biedrības mājaslapa* [skatīts 2010. gada 17. februārī]. Pieejams: www.vsb.lv

Darbs ar vizuālajiem vēstures avotiem

Eksāmena otrajā daļā paralēli skolēna prasmēm darbā ar rakstītajiem vēstures avotiem tiek novērtētas arī skolēna prasmes analizēt vizuālos vēstures avotus: zīmējumus, karikatūras, fotogrāfijas un lietiskos vēstures avotus (piemēram, kultūrvēsturiskus pieminekļus, apbalvojumus). Parasti vizuālie avoti ir tematiski saistīti ar rakstītajiem avotiem un veido vienotu pārbaudījuma kompleksu. Vizuālie avoti nav tikai ilustrācijas, tos var lasīt kā tekstus. Ar vizuālo avotu analīzes uzdevumu palīdzību var attīstīt un pārbaudīt skolēnu vizuālo lasītprasmi – atrast attēlā informāciju:

- saskatīt vēsturiskas personas;
- saskatīt simbolus;
- atpazīt laika un vietas pazīmes;
- atpazīt propagandu.

Darbs ar vizuālajiem avotiem attīsta arī vispārējās prasmes: apkopot un analizēt informāciju, izdarīt secinājumus.

Piemēram:

- saskatīt un raksturot noteiktā (zināmā) periodā notikušās pārmaiņas cilvēku dzīvē;
- izprast, ka dažādas cilvēku grupas vēsturi skaidro un izmanto atšķirīgi;
- saskatīt kopīgo un atšķirīgo, salīdzinot vizuālajos avotos attēlotos vēstures notikumus laikā un telpā.

Vizuālo avotu analīze un izpratne nav iedomājama bez pamatzināšanām par doto laika periodu.

Lai skolēnus sagatavotu vizuālo avotu analīzei, jāatceras, ka, analizējot jebkura veida vizuālos avotus, analīze notiek divos līmeņos:

- 1) aprakstošais līmenis;
- 2) plašāka konteksta jeb analīzes un interpretācijas līmenis.

Darbs ar vēsturiskām fotogrāfijām

Fotogrāfijas ir interesantas nesenās vēstures liecības. Tās, salīdzinot ar rakstītajiem vēstures avotiem, daudz precīzāk raksturo laikmetu, rada konkrētu priekšstatu par lietām, vietām un notikumiem. Fotogrāfijās slēpjas ļoti daudz informācijas, kuru jāiemācās saskatīt un analizēt. Lai skolēnam palīdzētu apgūt fotoattēla analīzi, ieteicams izmantot aprakstošos, avotu analīzes, interpretācijas un vispārīgos jautājumus (skatīt fotogrāfijas piemēru „Kārlis Ulmanis viesojas Daugavpilī”).

Kārlis Ulmanis viesojas Daugavpilī. 1920. gada februāris.

Pieejams: <http://www.lv.lv/index.php?menu=fotoreportazas&fid=328&pid=5572&offset=5#foto>

Aprakstošie jautājumi:

- **Cilvēki.** Kas ir attēlā redzami cilvēki? Cik daudz viņu ir fotogrāfijā? Kā viņi ģērbušies? Kāds varētu būt viņu vecums? Kādas varētu būt attēlā redzamo cilvēku savstarpējās attiecības?
- **Vieta.** Kur uzņemts attēls – telpā vai ārā? Vai attēlā var izdalīt fonu, darbības centru, priekšplānu?
- **Laiks.** Kad varētu būt noticis šis notikums? Vai ir iespējams noteikt gadalaiku?
- **Kustības.** Vai cilvēki kustas (pozē) (momentuzņēmums vai salonfoto)?
- **Fotogrāfijas rakurss.** Kur atrodas fotogrāfs? Kā uzņemts attēls: skats no lejas, normālā stāvoklī vai no augšas?

Avota analīzes jautājumi:

- Kas ir šie cilvēki? Vai ir kādi priekšmeti, simboli, pēc kā var noteikt viņu nodarbošanos?
- Saikne starp tekstu un attēlu. Vai pie attēla ir teksts (uzraksts vai komentāri)? Kas teikts tekstā? Vai pēc tā var datēt (noteikt laiku) un identificēt notikumu, tā norises vietu?
- Kas notiek attēlā?

Interpretācijas jautājumi:

- Kas ir uzņēmis šo attēlu un kādam nolūkam tas ir domāts? Vai tā varētu būt paša fotogrāfa ideja vai pasūtījuma darbs?
- Ko autors ir gribējis pateikt ar šo attēlu? Kādus paņēmienus viņš izmanto, lai nodotu informāciju? Vai viņam tas izdodas veiksmīgi?
- Kādas vērtības vai aizspriedumus iespējams saskatīt attēlā?

Vispārīgie jautājumi:

- Kādi citi avoti var palīdzēt apstiprināt secinājumus par šo fotogrāfiju?
- Kas ir zināms par notikumiem, kas risinās laikā, kad uzņemta šī fotogrāfija?
- Vai fotogrāfija ir radījusi kādus jautājumus, uz kuriem jāmeklē atbildes?

Fotogrāfijas analīzei var izmantot arī faktus fiksējošu pieeju. Lai izprastu šo pieeju, piedāvājam Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Audio un foto daļas vecākās ekspertes I. Bērziņa analīzes piemēru. Izmantojot šo pieeju, par galvenajiem fotodokumenta aprakstīšanas elementiem uzskata datējumu, uzņemšanas vietu, anotāciju, autoru, dokumenta vidi un izcelsmes avotu.

(Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva vienība Nr.- 16310-P)

Fotogrāfijas piemēra analīze:

- dokumenta anotācija – vīrietis ugunsdzēsēja formas tērpā, pilnā augumā, personība ir nezināma, 19. gs. beigu un 20. gs. sākuma interjera elementi, uz galdiņa novietota ķivere, veidots kā salonfoto;
- dokumenta uzņemšanas vieta – Rīga;
- dokumenta uzņemšanas laiks – 19. gs. beigas – 20. gs. sākums, Latvijas teritorija Krievijas impērijas sastāvā;
- dokumenta izcelsmes avots – L. Viržikovskis (fotogrāfs);
- dokuments – dokumenta pozitīvā kopija, oriģināls;
- dokumenta izmērs – 10 x 15;
- dokumenta kompozīcijas izkārtojums – vertikāls;
- dokumenta atrašanās vieta – Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, Šmerļa iela 5, Rīga, glabātava Nr. 221, 3. stāvs.

Papildus izanalizējot dokumentu, var izdarīt šādus secinājumus: dokuments sastādīts vācu valodā, averss sadalīts divās daļās: galvenā daļa un informācijas daļa.

Galvenā daļa:

- salonfoto, uzņemts pamatojoties uz trīs daļu kompozīcijas likumu;
- melnbalta – tonēta brūna, fotografējot dokumentu, gaismas ir no kreisā sāna, salīdzinājumā ar informatīvo daļu galvenā daļa ir 1 pret 8;
- ugunsdzēsēja formas tērps atbilst tā laika prasībām: sašūts no pelēka auduma, ar zilās krāsas apkakli, atlokiem un sarkanām plecu joslām, pie svārkciem 19 kaula pogas.

Tā kā fotogrāfija ir melnbalta, tad šīs krāsas nav iespējams atšķirt. 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā fotogrāfijas tika līmētas uz speciāli sagatavotiem kartoniem, jo pats fotopapīrs bija ļoti plāns un neizturīgs. Šie kartoni tika speciāli apdrukāti ar īpašnieka uzvārdu, adresi, iegūtajām godalgām, tituliem un dekoratīvām vinjetēm (īpaši jūgendstila manierē). Šādam fotogrāfiju noformējumam bija arī sava estētiskā nozīme – tās ilgi saglabājās pat pēc daudziem gadu desmitiem.

Lai vērtētu skolēnu prasmi saskatīt un raksturot noteiktā (zināmā) periodā notikušās pārmaiņas cilvēku dzīvē, uzdevumos var izmantot vēsturisku fotogrāfiju komplektu vai divus attēlus.

Piemērs.

Rūpīgi aplūko abas fotogrāfijas!

Ļeņina iela Rīgā 1982. gadā

Brīvības iela Rīgā 2009. gadā

Uzraksti trīs pārmaiņas, kuras notikušas galvenajā ielā Rīgas centrā laikā no 1982. gada līdz 2009. gadam! Izmantojot fotogrāfijas un savas zināšanas, paskaidro, kāda politiska notikuma rezultātā šīs pārmaiņas notikušas. (5 punkti)

(Par katru pārmaiņu – 1 punkts, kopā – 4 punkti; par uzrakstītu pārmaiņu cēloni – 1 punkts.)

Skolēna atbildes piemērs.

Pārmaiņas:

- vairs nav Ļeņina pieminekļa;
- mainījies ielas nosaukums (iespējams pateikt pēc fotogrāfiju anotācijām);
- pie ēkas parādījusies „Sony” reklāma;
- pareizticīgo katedrālei ir uzlikti krusti.

Pārmaiņu cēlonis:

Pārmaiņas notikušas tāpēc, ka Latvija atguvusi neatkarību.

Piezīme. Ja skolēns uzraksta, ka vairs nav redzams piemineklis, bet neprecizē, ka tas ir Ļeņina piemineklis, atbilde – 0 punkti.

Simbolu analīze

Skolēnam ir jāpazīst Latvijas, savas pilsētas un pagasta simboli, izprotot to veidošanās vēsturiskos aspektus (mācību priekšmeta standarta 7.6. un 12.4. apakšpunkts).

Piemērs.

(Fragments no 2007. gada eksāmena Latvijas un pasaules vēsturē 9. klasei.)

Avots E

Latvijas Republikas pirmais ģerbonis

Avots F

Latvijas Republikas ģerbonis

7. Salīdzini pirmo (avots E) un otro (avots F) Latvijas Republikas ģerboņi! Uzraksti, kādi simboli ir kopīgi abos ģerboņos! (3 punkti)

1. trīs zvaigznes
2. saulīte
3. sarkanbaltsarkanā lenta

8. Uzraksti, kādi jauni simboli redzami Latvijas Republikas ģerbonī (avots F)! (2 punkti)

1. lauva

2. grifs

(Ja kādā no atbildēm skolēns lietojis neprecīzu apzīmējumu – 0 punkti.)

9. Izvēlies vienu no ģerboņos iekļautajiem simboliem un izskaidro tā nozīmi! (2 punkti)

Skolēna atbilžu piemērs:

Sarkanais lauva ar zelta mēli ir bijušais Kurzemes un Zemgales hercogistes simbols un tagad Latvijas Republikas ģerbonī simbolizē divus Latvijas novadus: Kurzemi un Zemgali.

Līdzīgs bija Latvijas un pasaules vēstures 9. klasei 2006. gada eksāmena otrās daļas 6. uzdevums. Tajā bija prasība sasaistīt redzamos simbolus ar atbilstošā vēstures perioda politiskajām varām.

Aplūko avotu D un izlasi paskaidrojumus! Tabulā ieraksti strēlnieku krūšu nozīmēs iekļautos simbolus un politiskās varas, ko tie raksturo! (6 punkti)

Avots D

Strēlnieku krūšu nozīmes numurs	Simboli	Politiskā vara
1.	divgalvainais ērglis	Krievijas impērija
2.	saulīte	Latvijas Republika
3.	piecstaru (sarkanā) zvaigzne	Padomju Krievija

Par katru pareizu atbildi skolēns saņem 1 punktu. Lai vērtēšana būtu objektīva, novērtē tikai pilnīgi pareizas atbildes (par neprecīzi vai nepilnīgi formulētām atbildēm – 0 punkti), būtisks precīzs Krievijas politiskās varas apzīmējums (neder atbildes: Krievija, Krievzeme, PSRS).

Karikatūru un politisko plakātu analīze

Karikatūristi necenšas attēlot sabalansētu un neitrālu skatījumu uz notikumiem, gluži otrādi – viņi izmanto pārspīlējumus, simbolismu, stereotipizāciju, analogiju, pretstatījumu, ironiju. Karikatūru analīze faktiski nav iespējama bez priekšzināšanām un izpratnes par doto laiku vai politisko personību.

Lai skolēni veiksmīgi analizētu karikatūras, viņiem jābūt pieredzei darbā ar fotogrāfiju un attēlu analīzi, kā arī jāpārzina simbolika.

Karikatūrām bieži klāt ir teksts: paskaidrojumi, uzraksti, tiešā runa. Jāpievērš uzmanība, vai teksts atbilst attēlam un vēsturiskajai situācijai, vai ir disonansē ar to, jo bieži vien karikatūru autori tekstā izmanto ironiju, alegoriju, lai paspīgtinātu savu ideju.

Līdzīgi kā analizējot attēlus, arī karikatūras analīzi veic, atbildot uz jautājumiem:

- Kas ir attēlotās personas?
- Kāds ir personu (jeb karikatūrā attēloto elementu) izvietojums? Kas atrodas priekšplānā, kas fonā? Ko autors gribējis ar to pateikt?

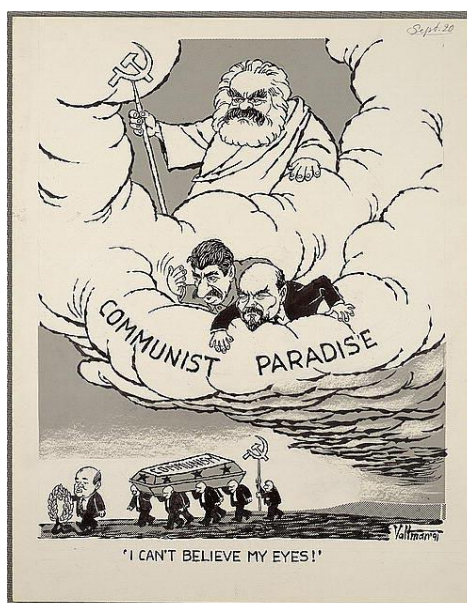
Specifiski jautājumi par karikatūrām:

- Kā autors ir attēlojis personāžus (reālistiski, idealizējis, izkropļotā formā)? Kāpēc viņš tā rīkojies?
- Vai autors ir uzsvēris kādas īpašas detaļas? Kāpēc?

Vēlams, lai skolēni būtu redzējuši kariķēto politisko darbinieku fotogrāfijas vai kino kadrus, kuros viņi redzami, lai prastu tos atpazīt. Reizēm cilvēkus var identificēt ar tiem raksturīgu simbolu vai pazīmju palīdzību: piemēram, Mihailu Gorbačovu pēc viņam raksturīgās uguns zīmes pierē vai Ādolfu Hitleru pēc ūsu „birstītes”. Bieži vien politisks personāžs ir kopā ar tipisku valsts vai varas simbolu. Darbā ar karikatūru būtiski ir pievērst skolēnu uzmanību detaļām, tās analizējot ar sevišķu rūpību.

Skolēna atbilžu un atbilžu analīzes piemērs.

Rūpīgi aplūko karikatūru! Atbildi uz jautājumiem! (11 punkti)

Uz mākoņiem rakstīts „Komunistu paradīze”.
Zem karikatūras – „Es nespēju ticēt savām acīm!”

1. Nosauc vēsturiskās personas, kuras Tu atpazīsti! (4 punkti)

Markss, Staļins, Ļeņins, Gorbačovs.

(Skolēns saņem 1 punktu par katru pareizi nosauktu personu. Skolēni aizvien grūtāk atpazīst K. Marksu, Ļeņinu, Staļinu, arī M. Gorbačova atpazīšana ir problemātiska, jo šīs politiskās figūras nav viņu pieredzes daļa, tāpēc skolēniem ir nepieciešamas priekšzināšanas.)

2. Nosauc divus simbolus, kuri izmantoti karikatūrā! Izskaidro to nozīmi! (4 punkti)

Sirpis un āmurs, zārks, sēru vainags, paradīze.

(Par katra simbola nosaukšanu skolēns iegūst 1 punktu, kopā – 2 punktus, par katra simbola izskaidrošanu vēsturiskajā kontekstā skolēns iegūst 1 punktu, kopā – 2 punktus. Ja simbols izskaidrots aprakstoši, bez vēsturiskās situācijas izpratnes – 0 punkti.)

3. Izmantojot karikatūru un savas zināšanas, paskaidro, kāds process attēlots karikatūrā! Raksturo, kāda ir debesīs esošo reakcija! Uz kuru laiku karikatūra attiecas? (3 punkti)

Komunisma bojāeja. Debesīs esošie ir neapmierināti. M. Gorbačova varas laiks Padomju Savienībā („perestroika”).

(Par katru pareizu atbildi – 1 punkts. Atbildes var būt dažādi formulētas, bet tām jāraksturo procesa būtība.)

Politiskā plakāta analīzes procesā ir daudz līdzību ar fotogrāfijas un karikatūras analīzi. Arī plakātos ļoti būtiska loma ir simboliem un alegorijām. Bieži vien tie ir tik trāpīgi, ka plakāts vēl ilgi ir skatītājiem interesants.

Piemērs.

Divi plakāti

(Mākslinieks Vilnis Didrihsons. Ofsets; 57,5 x 87,5 cm. Rīga: Avots, 1987.)

Analizējot Viļņa Didrihsona 1987. gada darbu, jānoskaidro, kas attēlā (divos plakātos) redzams. Skolēni, cerams, atpazīs zāģi un malkas zāģēšanu, cilvēkus viņiem noteikti ir grūtāk identificēt, jo mūsdienās strādnieks jeb „vienkāršais cilvēks” izskatās citādāk, arī megafonu „vadītāja” rokā 9. klases skolēniem grūti atpazīt. Šeit nepieciešama skolotāja palīdzība. Karikatūras un plakāti ir ļoti labs materiāls, lai skolēniem palīdzētu izprast viņam tik nesaprotamos padomju laikus, tās peripetijas, kas bija tik raksturīgas padomju ekonomikai, sadzīvei un politikai. Taču diezgan droši, ka skolēni saskatīs plakāta aktualitāti arī mūsdienās.

Izmantojamie informācijas avoti:

- *Fotogrāfijas par Latvijas vēsturi* [skatīts 2010. gada 18. februārī]. Pieejams: <http://fotki.lv/lv/latvian-history/>
- *Informācija par Latvijas Republikas simboliku* [skatīts 2010. gada 18. februārī]. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/par-saeimu/simbolika/valsts-gerbonis>
- *Interesanti vizuālie avoti* [skatīts 2010. gada 18. februārī]. Pieejams: <http://www.lnb.lv/lv/digitala-biblioteka>
- *Latvijas Okupācijas muzeja Izglītības programma* [skatīts 2010. gada 18. februārī]. Pieejams: <http://www.omip.lv/ka-analizet-vestures-avotu>

Radošā uzdevuma vērtēšana (eksāmena 3. daļa)

Eksāmena trešā daļa veidota kā viens radošs uzdevums, kurā skolēniem ir iespēja parādīt savas vēstures interpretēšanas prasmes, spēju apzināties sevi kā vēstures procesa dalībnieku, paust savu attieksmi (mācību priekšmeta standarta 13., 14. un 15.punkts). Šīs daļas uzdevuma atbilde jāveido vai nu pārsprieduma, vai apraksta formā. Ar šāda veida uzdevumu var novērtēt, kāda ir skolēnu izpratne par cilvēces attīstības pamata tendencēm, tolerance, spēja patstāvīgi un argumentēti skaidrot vēstures norises, prasme izmantot mācību procesā iegūtās zināšanas nestandarta situācijā.

Lai skolēni varētu veiksmīgi veikt uzdevumu, viņiem jāzina un jāizprot vērtēšanas kritēriji. Tas ir svarīgi arī skolotājam, lai varētu objektīvi novērtēt skolēnu darbus. Gatavojot skolēnus 9. klases eksāmenam, skolotājam jābūt pārliecinātam, ka skolēni zina, kāda būs eksāmena darba struktūra, un izprot vērtēšanas kritērijus.

Pārspriedums ir rakstisks darbs, kura mērķis ir pārbaudīt skolēnu prasmi izteikt viedokli par konkrētu tematu, loģiskās domāšanas un argumentēšana prasmi. Līdzīgi uzdevumi skolēniem jāveic literatūrā, rakstot literārās esejas, kā arī citos mācību priekšmetos, piemēram, ģeogrāfijā, sociālajās zinībās. Jau no 6. klases, sākot mācīties vēsturi, skolēni apgūst argumentētās esejas, pārsprieduma, kā arī dažādu veidu radošo uzdevumu veikšanas prasmes.

Lai pārspriedumā veiktu izvirzīto uzdevumu, skolēniem jāspēj:

- izvēlēties tēmai vai konkrētam vēstures notikumam atbilstošus faktus;
- izvērtēt faktu nozīmīgumu, tos iedalot svarīgākajos un maznozīmīgajos;
- strukturēt pārspriedumu, veidojot darba ievadu, izklāstu un nobeigumu;
- izmantot tēmai atbilstošus vēstures jēdzienus, izprotot to nozīmi;
- izteikties saprotami, argumentēti, bez liekvārdības un frāžainības;
- ievērot pareizrakstības normas.

Pārsprieduma vērtēšanā izmanto četrus kritērijus:

- saturs un valoda;
- fakti;
- jēdzieni;
- cēloņsakarības.

Katrs kritērijs tiek novērtēts ar 2 punktiem. Vērtēšanas kritēriji katru mācību gadu tiek precizēti, sasaistot ar konkrēto tematu.

	Saturs un valoda	Fakti	Vēstures jēdzieni	Cēloņsakarības
2	Saturs atbilst tēmai, ir strukturēts: ievads, pamatdaļa, nobeigums. Teksts ir loģiski secīgs. Ievēroti pareizrakstības likumi. Nav kļūdu vēstures jēdzienu rakstībā.	Minēti 3 vai vairāk tēmai atbilstoši un precīzi vēstures fakti.	Notikumu raksturošanai izmantoti 3 vai vairāki tēmai atbilstoši vēstures jēdzieni.	Izskaidroti notikuma būtiskie cēloņi un sekas.
1	Notikums raksturots daļēji, pamatojoties uz emocijām vai neievērojot	Minēti 1 vai 2 precīzi fakti, kas saistīti ar minētajiem notikumiem.	Izmantoti 1 vai 2 tēmai atbilstoši vēstures jēdzieni.	Norādīti notikumam atbilstoši cēloņi vai sekas vai arī minētie cēloņi un sekas nav

	hronoloģiju. Ir pareizrakstības kļūdas, taču jēga ir uztverama.			būtiski minētajam notikumam.
0	Valodas stils un pareizrakstības kļūdas traucē uztvert saturu. Darbs neatbilst tematam un tālāk nav vērtējams.	Vēstures fakti nav izmantoti vai fakti ir kļūdaini.	Nav izpratnes par vēstures jēdzienu izmantošanu vai minētie jēdzieni nav saistīti ar minēto tēmu.	Apskatāmā notikuma cēloņi un sekas nav minētas vai pilnībā neatbilst tam.

Būtiski ir saprast, ko iekļauj katrs vērtēšanas kritērijs.

Darba saturs (struktūra, izklāsta secīgums). Satura vērtēšanā nozīmīga ir darba struktūra. Pārspriedums sastāv no trīs daļām: ievada, izklāsta (galvenās daļas) un nobeiguma. Katrā daļā skolēniem jāievēro un jāizpilda konkrētas prasības.

pamatojoties uz tematā nosauktajām problēmām, ievadā skolēni novērtē notikuma vēsturisko nozīmi, formulē galvenos jautājumus.

Izklāstā (galvenajā daļā) skolēni loģiski attīsta tematā izvirzīto domu, izsaka savu viedokli, formulē savus argumentus, izmantojot tematam būtiskus faktus un jēdzienus. Parasti izmanto trīs argumentus un to pierādījumus, taču var būt arī atkāpes, kas saistītas ar uzdevuma specifiku. Darbā skolēni parāda savas analīzes un sintēzes prasmes, izpratni par vēstures procesu cēloņiem un sekām. Skolēni prot salīdzināt, analizēt un izvērtēt piedāvāto tematu dažādās vēsturiskajās situācijās vai laikmetos. Viņiem ir izpratne par vēsturiskajām norisēm un par notikuma saikni ar mūsdienām.

Nobeigumā skolēni uzraksta kopsavilkumu un izdara secinājumus, kas ir atbilstoši tēmai un izklāsta tekstam.

Pārsprieduma apjoms ir viena A 4 formāta lapa (aptuveni 200 vārdu). Skolēniem katra pārsprieduma daļa (ievads, izklāsts, nobeigums) jāsāk jaunā rindkopā. Daļu proporcijām attiecīgi vajadzētu būt šādām: 1 : 3 : 1.

Visā darbā vērtē arī prasmi izteikties, valodas stilu un pareizrakstības normu ievērošanu. Nav pieļaujami tautas vai personas aizskaroši vērtējumi un necenzēti izteicieni.

Fakti. Skolēnu zināšanas par konkrēto tēmu vai vēstures periodu apliecina faktu zināšanas. Gan apgalvojumus, gan viedokļus ir svarīgi pierādīt ar faktiem, kas liecina par skolēnu spēju orientēties vēstures periodā, laikmetā, konkrēta notikuma norisēs, apskatīt dažādus notikumus hronoloģiskā secībā, Latvijas–Eiropas–pasaules procesu kontekstā, minot notikumu cēloņus un sekas. Faktu izmantošana bez saistības ar cēloņsakarībām, ir mazvērtīga. Fakti, kas darbā minēti un nav saistīti ar izvēlēto tēmu, nav vērtējami.

Vēstures jēdzieni. Katrā zinātņu nozarē ir jēdzienu un kategoriju kopums, kurus lieto problēmu precīzākam raksturojumam. Pārspriedumā jēdzienu lietošana apliecina skolēnu spējas veidot teorētiski pamatotu tekstu un izpratni par vēstures zinātnisko valodu.

Skolēniem darbā jālieto vēstures periodam un tematam atbilstoši vēstures jēdzieni, ievērojot pareizrakstību. Tāpat, vērtējot darbu, jāpievērš uzmanība vietai (valsti, pilsētu, vēsturisku notikumu norīšu) nosaukumu un vēsturisku personību vārdu un uzvārdu pareizai lietošanai.

Cēloņsakarības. Skolēnam jābūt zināšanām un izpratnei par tēmā apskatītās problēmas/procesa cēloņiem, sekām. Skolēnam jāizprot, kā notikumi vienā vietā saistīti ar procesiem citviet Eiropā un pasaulē, kā tie ietekmējuši tālāko vēstures procesa attīstību. Tāpat skolēnam jābūt izpratnei par vēstures notikumu nozīmīgumu mūsdienās.

Lai palīdzētu skolēniem uzrakstīt pārspriedumu, kas atbilstu vērtēšanas kritērijiem, eksāmena trešās daļas darba lapā paredzēta vieta uzmetumam, kur skolēni var ierakstīt darbā

nepieciešamo informāciju. Piemēram, 2008. gada uzdevumam par pozitīviem notikumiem Latvijas vēsturē, skolēni darba uzmetuma tabulā varēja ierakstīt notikumus, personības, jēdzienus un faktus. Vēlams, lai skolēni, gatavojoties Latvijas un pasaules vēstures eksāmenam, tam pievērstu uzmanību.

Radošā uzdevuma vērtēšana

Radošā uzdevuma vērtēšana jāveic pēc iespējas objektīvāk, ievērojot vērtēšanas kritērijus, kas ir zināmi gan skolotājiem, gan skolēniem. Radošo darbu vērtēšanā vienmēr saglabāsies subjektivisma faktors. Lai nodrošinātu objektīvāku vērtējumu, radošo uzdevumu ieteicams vērtēt diviem skolotājiem. Abu vērtējumu summa veidotu pārsaprieduma vērtējumu (kopā – 16 punkti). Ja divu skolotāju vērtējums ļoti atšķiras, nepieciešams trešais vērtējums. Par objektīvāko rezultātu būtu jāuzskata divu tuvāko vērtējumu summa (piemēram, pirmais vērtētājs darbu novērtē ar 2 punktiem, otrs vērtētājs darbu novērtē ar 8 punktiem, trešais vērtētājs darbu novērtē ar 4 punktiem, tad tuvākie rezultāti ir 2 un 4 punkti, tāpēc darba vērtējums ir 6 punkti).

Darbu vērtēšanas piemēri (izmantoti 2010. gada eksāmena darbi).

Iedomājies, ka Tu esi iekārtojies izstādī par nozīmīgākajiem notikumiem Latvijas vēsturē 20. gadsimtā! Izvēlies vienu notikumu! Uzraksti šī notikuma aprakstu, norādot laiku, vietu, cēloņus, norisi, sekas un iesaistītās personas! Pamato notikuma nozīmīgumu!

Skolēns A

Latvija bija izveidojusi bataljonu ar nosaukumu latviešu strēlnieku bataljons. Šajā bataljona varēja pieteikties brīvprātīgi. 1916. gadā Latviešu strēlnieku bataljonam bija jādodas kaujā uz Naves salu tīreļu purvā. Kauja bija ļoti smaga daudzi no latviešu strēlniekiem gāja bojā, daudzus sagūstīja, bet ļoti daudzi guva smagus ievainojumus un tika sakropļoti. Šī kauja Latvijai bija ļoti nozīmīga, bet tomēr tā tika zaudēta. Šis notikums bija ļoti nozīmīgs jo Latvijai bija savs bataljons. Un Latvija centās pierādīt ka bez cīņas nepaklausies nevienai citai valstij. Latviešu strēlnieku bataljonu izveidoja Jānis Goldmanis. Strēlnieku bataljonam bija grūti atgūties pēc šīs kaujas jo daudzi bija gājuši bojā, un latviešu strēlnieku bataljons nemaz nebija īpaši liels. Pēc laika bataljonam pievienojās jauni karotāji un iesauktie. Bet tomēr netrūka tādu cilvēku kas vēlējās cīnīties par savu valsti.

Saturs un valoda. Skolēns nav nosaucis izvēlēto notikumu, nav pamatojis nozīmīgumu. Darbs nav strukturēts – trūkst ievada, nav secinājumu nobeigumā. Tekstā daudz kļūdu, saturs grūti uztverams – 1 punkts.

Fakti. Minēts viens notikumam atbilstošs gadskaitlis, taču no turpmākā teksta nav saprotams, par kuru kauju ir runa. Nav skaidrs, par kuru karu stāstīts, kas un kāpēc veidoja latviešu strēlnieku bataljonus, ar ko kopā un pret ko tie karoja – 0 punkti.

Vēstures jēdzieni. Minēts viens ar notikumu saistīts jēdziens – 1 punkts.

Cēloņsakarības. Nav skaidrotas – 0 punkti.

Skolēns B

Otrais pasaules karš.

Otrais pasaules karš sākās 1939. gada 1. septembrī un beidzās 1945. gadā Šajā Otrajā Pasaules karā cīnījās daudzas valstis ieskaitot Latviju. Šajā laikā posmā PSRS un Vācija bija viena no spēcīgākajām valstīm. Protam Latvija piebiedrojās PSRS karaspēkam. Lielbritānijai bija divas vājas vietas, un tās ir gaiss un ūdens. Pa šīm divām vietām varēja Lielbritāniju iznīcināt. Hitlers ar Staļinu pēc pirmā pasaules kara salīga un bija kā brāļi. Taču laikam ejot viņi atkal nonāca tādā stāvoklī, ka bija lielākie ienaidnieki. Un tad sākās Otrais Pasaules karš. Otrā Pasaules karā PSRS uzmeta atombumbu Ķīnai. Otram Pasaules karam noslēdzoties, Latvija kļuva par neatkarīgu zemi.

Saturs un valoda. Skolēns nav pamatojis notikumu nozīmīgumu pasaules un Latvijas vēsturē. Darbs nav strukturēts – trūkst ievada, nav secinājumu nobeigumā. Tekstā daudz kļūdu, saturs grūti uztverams – 1 punkts.

Fakti. Minēti divi notikumam atbilstoši gadskaitļi, taču turpmākais teksts liecina par svarīgu faktu nezināšanu un maznozīmīgu notikumu izcelšanu, kā arī par faktu jaukšanu – 1 punkts.

Vēstures jēdzieni. Nav izmantoti – 0 punkti.

Cēloņsakarības. Cēloņsakarības nav skaidrotas – 0 punkti.

Skolēns C

Otrais pasaules karš Latvijā.

Otrais pasaules karš sākās 1939. gada 1. septembrī un beidzās 1945. gada 2. septembrī. Karš norisinājās 40 valstu teritorijās, tostarp arī Latvijas teritorijā.

Latvijā karš aizsākās ar to, ka 1940. gada 16. jūnijā PSRS izteica ultimātu Latvijai nomainīt valdību. K. Ulmanis piekrita un nomainīja valdību pret PSRS izvēlētiem komunistiem. Bet PSRS to neņēma vērā un 1940. gada 17. jūnijā Latvijā ienāca sarkanā armija un 21. jūlijā Latvijā pasludināja oficiālu padomju varu. 1941. gada 14. jūnijā Latvijā notika pirmā masveida deportācija, kad uz Sibīriju vai cietumiem tika izsūtīti apmēram 15 000 cilvēku. 1941. gada 1. jūlijā Vācu karaspēks ienāca Rīgā un 8. jūlijā okupēja Latviju. 4. jūlijā jau bija sākušās masveida ebreju nogalināšana- holokaust kurā tika nogalināti ~ 70 000 ebreju. Žanis Lipke bija viens no cilvēkiem kurš riskējot ar savu dzīvi, izglāba no nāves ~ 100 ebreju, dodot viņiem dokumentus. Vācijas vara Latvijā ilgi nenoturējās, jo jau 1943. gadā Latvijā atkal ienāca PSRS karaspēks un okupēja Latviju. PSRS noturēja savu valdību līdz 1991. gada juku laikam, kaut 2. pasaules karš beidzās jau 1945. gadā.

Pēc otrā pasaules kara Latvijā valdīja PSRS okupācijas režīms, Daudzas pilsētas bija izpostītas, pils nodedzinātas. Un daudzi Latvijas iedzīvotāji bija nogalināti vai izsūtīti uz (Sibīriju vai cietumiem). 2. Pasaules kara dēļ Latvijas iedzīvotāju skaits samazinājās gandrīz uz pusi.

Saturs un valoda. Notikuma nozīmīgums nojaušams. Darbs ir strukturēts, tomēr ievada un secinājumu daļas vāji izstrādātas – 1 punkts.

Fakti. Minēti daudzi notikumam atbilstoši gadskaitļi, taču pieļautas arī dažas faktu kļūdas – 2 punkti.

Vēstures jēdzieni. Minēti vairāki ar notikumu saistīti jēdzieni – 2 punkti.

Cēloņsakarības. Nav pietiekami skaidrotas – 1 punkts.

Skolēns D

Ja man būtu tāda iespēja, tad es izveidotu izstādi par godu kara ieročiem. Protams, ka visi ieroči un kara tehniskās ierīces būtu atjaunotas, lai tās varētu izmantot.

Iedomājieties, kas par cilvēku daudzumu būtu atnākuši uz izstādi. Vel interesantākais būtu tas, ka es atļautu visiem speciālās telpās ar speciālu drošību tehniku ļautu izmēģinātu kara ieročus. Arī stāstītu visu, kas ir noticis tajos laikos. Un varbūt, ka es panāktu, ka daudzi jaunieši sāktu vairāk interesēties par vēsturi. Bet jūs iedomājieties sevi manā vietā, ja tā būtu. No vairākām valstīm būtu atbraukuši cilvēki, lai izpētītu izstādi. Tie tik būtu panākumi un, kas par peļņu ienākt arī protams reputācija. Tur varētu uzināt visu par vēsturi, ka arī par jauno laiku vēsturi, gan par seno laiku vēsturi. Tur būtu ļoti daudz kara ieroču ko apskatīt, kā arī visādu tehniku un varētu salīdzināt kāda bija seno laiku kara tehnika un kāda ir tagad jauno laiku tehnika. Es domāju, ka visiem būtu interesanti.

(Tekstam pievienots zīmējums ar reklāmu par kara tehnikas izstādi).

Skolēns izlasījis tikai pirmo teikumu uzdevuma sākumā un nav izpildījis turpmākos norādījumus par pārsprieduma saturu, tāpēc darbs nav vērtējams – kopējais vērtējums ir 0 punkti.

Skolēns E

Latvijas Satversme.

Pēc Latvijas neatkarības iegūšanas, domāja, ka vajag pieņemt likumus un izvēlēties valsts vadītājus.

1920. gadā sākās Satversmes sapulce uz kuru bija ļoti daudz cilvēku. Tā norisinājās 2 gadus. Un 1922. gada 15. februārī pieņēma satversmi. Sākās vēlēšanas un ievēlēja Saeimu. Pēctam ievēlēja pirmo latvijas prezidentu A. Čaksti. Otrais Latvijas prezidents bija G. Zemgals un trešais bija A. Kviesis.

Lēnām Latvijas valsts sakārtojās un bija Demokrātiska valsts.

Pieņēma likumus par lauksaimniekiem, ka viņiem ir jāiedod līdz 22 ha zemes katram. Avienojot saimniecības nedrīkstēja būt par 50 ha zemes vairāk. Reformā bija arī mazs zemes nodoklis, ko bija jāmaksā zemniekam, tas bija atkarīgs no zemes kvalitāti. Par vienu ha zemes no 10- 20 ls.

1934.gadā K. Ulmanis uztaisīja apvērsumu un visu pārņēma. Atlaida visu Saeimu, Partijas, Pilnīgi visu un atstāja sevi par vadītāju un ar cilvēkiem, kuriem viņš uzticas. Un tad iestājās Autoritārais režīms.

Saturs un valoda. Skolēns neatbilstoši izvēlējies darba nosaukumu – Satversme nav notikums! Nav pamatojums izvēles nozīmīgumu. Darbs nav strukturēts atbilstoši prasībām – trūkst ievada, nav secinājumu nobeigumā. Tekstā daudz kļūdu – 0 punkti.

Fakti. Minēti vairāki dati un vēsturiskas personības, taču pieļautas arī kļūdas. Stāstījumā grūti saskatīt kopsakarības – 1 punkts.

Vēstures jēdzieni. Minēti vairāki jēdzieni, taču skolēnam nav izpratnes par to nozīmi – 0 punkti.

Cēloņsakarības. Cēloņsakarības nav skaidrotas – 0 punkti.

Skolēns F

Brīvprātīgo latviešu leģiona izveide.

1943. gada 10. februārī Ādolfs Hitlers pavēl veidot brīvprātīgo latviešu leģionu. Latvija no 1941. gada bija Vācijas okupēta valsts.

Leģionā stājās tikai vīrieši un visiem viņiem bija dažādi motīvi, lai stātos leģionā. Bija sākušās represijas, aptuveni 30 000 cilvēku bija nomocīti, apcietināti vai izsūtīti, šo cilvēku radi vai draugi stājās leģionā, lai atriekos par nodarīto. Arī vācu plakāti un runas par to, ka jāaizstāv sava valsts mudināja vīriešus brīvprātīgi stāties leģionā. Vīriešu gods un vēlme, ticība, ka Latvija kļūs brīva arī bija iemesls stāties leģionā un cīnīties. Tāpat arī tie, kam nepatika ebreji stājās šajā leģionā. Tomēr leģionāri nenogalināja ebrejus.

110 000 vīriešu bija mobilizēti. Tos puišus, kurus iesauca leģionā arī pieskaitīja pie tā saucamajiem „brīvprātīgajiem”, viņiem bija jāslēpj, ka leģionā viņi nonāca piespiedu kārtā. Īsto brīvprātīgo skaits nepārsniedza 15-20%.

Sekas bija ļoti bēdīgas. Leģionāri cīnījās vācu armijas pusē. Viņi gaidīja atbalstu un palīdzību no lielvalstīm, bet PSRS to ierobežoja. 30 000 – 50 000 latviešu leģionāru gāja bojā kaujās. Tie bija lieli zaudējumi un liela vilšanās latviešu tautai. Šis notikums man liekas nozīmīgs, jo latvieši ir tauta, kura spēj cīnīties un šis notikums pierāda, ka mēs cīnāmies pat tad, ja mūsu spēki ir nepietiekami, lai uzvarētu.

Saturs un valoda. Skolēns nav pamatojis nozīmīgumu. Darbs ir daļēji strukturēts – trūkst ievada, ir notikuma izklāsts un secinājumi nobeigumā. Laba valoda – 1 punkts.

Fakti. Minēti vairāki notikumam atbilstošs gadskaitļi, dati – 2 punkti.

Vēstures jēdzieni. Minēti divi ar notikumu saistīti jēdzieni – 1 punkts.

Cēloņsakarības. Nav pietiekami skaidroti leģiona veidošanas cēloņi – 1 punkts.

Skolēns G

Es izvēlējos rakstīt par trešo Latvijas atmodu, kas notika 80. un 90. gados. Šajā laikā PSRS

atradās Latvijas teritorijā un uzstādīja Latvijai savus noteikumus.

Krievijā sākās politiskas problēmas, kas skāra, protams, arī Latviju, tas bija saistīts ar Gorbačova „perestrojku” (1988), līdz ar to politika kļuva nelīdzsvarota un latvieši to izmantojot, sāka veidot organizācijas un partijas. Jau pastāvēja tādas organizācijas kā „Helsinki-86”, Tautas Fronte (Dainis Ivāns), partija LNNK (Einārs Repše), kuri bija par neatkarīgu Latviju un risināja problēmas valstī.

Baltijas valstis (Latvija, Lietuva, Igaunija) parādīja, ka vēlas būt brīvas no PSRS, 1989. gada 23. augustā notika „Baltijas ceļš”, kurā cilvēki sadevās rokās un izveidoja ceļu no Lietuvas līdz Igaunijai.

Līdz 1990. gadam neatkarības jautājums kļuva ļoti būtisks. 90. gadā notika balsošana, kas vēlas brīvu Latviju, tā kā latviešu partijas bija daudz, lielākā daļa nobalsoja „par”. Līdz ar to 1990. gadā 4. maijā izveidoja Latvijas neatkarības deklarāciju.

Kad latvieši bija kļuvuši drošāki, pienāca pēdējais brīdis atgūt neatkarību. 1991. gadā notika barikādes, tās izveidoja tūkstošiem latviešu no visas Latvijas. Barikādes notika vairākas dienas, Vecrīgā. Daži cilvēki arī gāja bojā. Interfronte bija vērsta pret neatkarības atjaunošanu, arī viņi mēģināja to realizēt, izveidoja OSAM jeb melnās beretes, kas veidoja dažādas nekārtības, viņi mēģināja ieņemt televīzijas ēku.

1991. gadā mēs tomēr atgūstam neatkarību, pirmā mūs atzina Īslande. Es domāju, ka šis notikums ir ļoti svarīgs, mēs varam būt tikai pateicīgi šiem cilvēkiem, kas piedalījās barikādēs vai izveidoja Tautas fronti, LNNK, un cīnījās par brīvu Latviju. Pateicoties šim notikumam Latvija ir brīva valsts!

Saturs un valoda. Skolēns izvēlēto notikumu nosaucis darba ievadā, tā nozīmīgumu pamatojis nobeidumā. Darbs ir daļēji strukturēts – neizstrādāts ievads, secinājumi nobeidumā vairāk emocionāli, nekā vēsturiski pamatoti – 1 punkts.

Fakti. Minēti vairāki notikumam atbilstoši gadskaitļi un personības – 2 punkti.

Vēstures jēdzieni. Minēti vairāki vēstures jēdzieni, tajā skaitā arī kļūdaini – 1 punkts.

Cēloņsakarības. Skaidrotas nepilnīgi, izpratne par notikušo tikai nojaušama – 1 punkts.

Skolēns H

Kādā pavisam vienkāršā un klusā novembra rītā pie Nacionālā teātra bija sapulcējušies daudz cilvēku, kuri bija piepildījuši sapni- pasludinājuši Latvijas Neatkarību.

Pirmais Pasaules karš bija izpostījis Eiropu. Sabruka trīs lielas impērijas – Vācijas, Krievijas un Austroungārijas. Izveidojās jaunas valstis, kuras bija šo impēriju pakļautībā. Latvija savu de facto pasludināja 1918. gada 18. novembrī svinīgā sēdē Nacionālajā teātrī un pirmo reizi tika atskaņota Latvijas valsts himna.

Tikai dažas dienas pēc 11. novembra, kad Kompjeņas mežā tika noslēgts pamiers un Pirmais Pasaules karš bija beidzies, un nedēļu pirms Latvijā iebruka vācu karaspēks, latvieši paspēja pasludināt neatkarību.

Svinīgā sēdē Nacionālajā teātrī ir uzņemta tikai vienā fotogrāfijā. Pie skatuves bija piestiprināts liels sarkanbaltsarkanais Latvijas karogs un ozolu zaru vītenes. Uz skatuves stāvēja Latvijas pagaidu valdība un jaunievēlētais prezidents J. Čakste, bet pa vidu bija galds uz kura stāvēja dokuments, kas apstiprināja Latvijas atzīšanu de facto. Šī svinīgā sēdē nekur netika īpaši reklamēta vai izziņota, bet uz to bija izsūtīti ielūgumi.

Lai gan Latvija tika pasludināta kā neatkarīga valsts, vēl bija Pagaidu valdībai jāizstrādā valsts pamatlikums – Satversme, Z. A. Meierovicam vēl jāizcīnā Latvijas de iure, valdībai jāizstrādā agrārā reforma un jānosargā vēl pavisam jaunā Latvijas valsts no ienaidniekiem.

Vēl tikai desmit gadus pirms neatkarības pasludināšanas, daudziem Latvija kā valsts šķistu neiespējams sapnis, bet ar politiķu neatlaidīgumu un izdevīgo situāciju šis sapnis piepildījās. Latvija izveidojās kā patstāvīga valsts ar savu valodu, kultūru un tradīcijām un tāda ir vēl aizvien, lai gan tai nācies iziet caur dažādām grūtībām.

Saturs un valoda. Skolēns nav nosaucis izvēlēto notikumu, pamatojums emocionāls. Darbs ir strukturēts – ievads, izklāsts un nobeigums sadalīti rindkopās. Secinājumi nobeigumā vairāk emocionāli, nekā vēsturiski pamatoti. Laba valoda, nav kļūdu – 2 punkti.

Fakti. Minēti vairāki notikumam atbilstoši gadskaitļi un personas, taču pieļautas arī dažas kļūdas – 1 punkts.

Vēstures jēdzieni. Minēti vairāki ar notikumu saistīti jēdzieni – 2 punkti.

Cēloņsakarības. Skaidrotas virspusēji – 1 punkts.

Skolēns I

Latvijas valsts proklamēšana.

1918. gada 18. novembris bija satraucoša, bet tai pašā laikā nozīmīga diena latviešiem. Tagadējā Latvijas Nacionālā teātra telpās tika proklamēta neatkarīgā Latvijas valsts. Tas gan tika darīts riskantā laikā, jo Rīgā vēl joprojām atradās vācu armija. Par spīti tam atradās uzņēmīgi, gudri un drosmīgi cilvēki, kā, piemēram, Jānis Čakste, Kārlis Ulmanis, Zigfrīds Anna Meierovics, kuru ilgas pēc brīvības un savas neatkarīgas valsts ļāva tomēr riskēt un dibināt Latviju.

Jau 1917. gadā izveidojās divas organizācijas – LPNP un Demokrātiskais bloks- ar vienu mērķi – izveidot demokrātisku valsti. Tomēr savstarpējās nesaskaņas tām neļāva kopīgi sadarboties, tāpēc 1918. gada 17. novembrī tās pašlikvidējās un tika izveidota Tautas Padome ar Jāni Čaksti priekšgalā. 1918. gada 18. novembrī tā apstiprināja Kārli Ulmani par Pagaidu valdības vadītāju.

Bija iespēja dibināt Latviju gan cilvēku uzņēmības dēļ, gan arī apstākļu sakritības dēļ. Pirmkārt, jau Igaunija un Lietuva bija pasludinājušas savu neatkarību. Arī fakts, ka 1917. gadā tika gāzts Krievijas cars un pie varas nāca boļševiki, ļāva izmantot izdevību dibināt valsti. Pateicoties Demokrātiskajam bloka un LPNP darbībai, latvieši arī sāka noticēt savai brīvībai.

Pēc Latvijas neatkarības proklamēšanas Kārļa Ulmaņa valdībai nācās saskarties ar grūtībām, jo daudzi bija pret neatkarīgu valsti. 1919. gads bija Brīvības cīņu laiks un tā paša gada 11. novembrī bermontieši kopā ar vācu armiju tika padzīti no Rīgas. 1920. gada 1. maijā tika sasaukta Satversmes sapulce un 1922. gadā ievēlēta 1. Saeima. Latvija bija demokrātiska valsts līdz 1934. gada 15. maijam, kad notika Kārļa Ulmaņa organizētais valsts apvērsums.

Saturs un valoda. Darbs ir strukturēts – ievads, izklāsts un nobeigums sadalīti rindkopās. Minēti fakti, notikumā iesaistītās personas, jūtama laba vēsturiskās situācijas izpratne. Secinājumi gan emocionāli, gan vēsturiski pamatoti. Laba valoda, nav kļūdu – 2 punkti.

Fakti. Minēti vairāk nekā trīs notikumam atbilstoši fakti un personas – 2 punkti.

Vēstures jēdzieni. Minēti vairāk nekā trīs ar notikumu saistīti jēdzieni – 2 punkti.

Cēloņsakarības. Skaidrotas 9. klases skolēnam atbilstošā līmenī – 2 punkti.

Radošā uzdevuma temati tiek veidoti tā, lai tajos ietvertu svarīgus 19.–21. gadsimta Latvijas vēstures notikumus. Akcentējot uzmanību uz Latvijas vēsturē nozīmīgākajiem notikumiem, skolēniem jāspēj salīdzināt un vērtēt savstarpēji saistītas norises pasaulē, Eiropā un Latvijā, saskatīt notikumu cēloņus un sekas, izprast nozīmīgus procesus sabiedrībā, spriest par personības lomu vēsturē un izvērtēt viņu veikumu.

Skolēnam būtu jāmeklē saskatīt un izmantot uzdevuma formulējumā iekļautās divas lietas: tematu, par kuru jāraksta darbs, un zināšanas, prasmes, kas tiks vērtētas.

Piemērs no 2010. gada eksāmena.

Iedomājies, ka Tu esi iekārtojies izstādē par nozīmīgākajiem notikumiem Latvijas vēsturē 20. gadsimtā! Izvēlies vienu notikumu! Uzraksti šī notikuma aprakstu, norādot laiku, vietu, cēloņus, norisi, sekas un iesaistītās personas! Pamato notikuma nozīmīgumu!

Temats: viens nozīmīgs notikums Latvijas vēsturē 20. gadsimtā.

Vērtējumam būtiskais: notikuma laiks (fakti), vieta, cēloņi, gaita (fakti, jēdzieni), sekas, personības, cēloņsakarības (nozīmīgums).

Lai uzdevums būtu radošāks un interesantāks, skolēniem eksāmenā tika piedāvāts iejusties dažādās lomās, piemēram, iztēloties sevi ekskursijas vadītāja, muzeja ekspozīcijas veidotāja, mācību grāmatas autora, žurnālista vai citās lomās, kur jādemonstrē savas zināšanas vēsturē. Šāda pieeja ļauj skolēniem distancēties no mācību grāmatas materiāla un izmantot savas zināšanas brīvāk, radošāk, izteikt savu viedokli, pamatojot to ar savu pieredzi, vērtējumiem un informāciju, kas iegūta ne tikai mācību stundās. Tomēr bija gadījumi, kad skolēni radošajos darbos attālinājās no vēsturiskā konteksta, neparādot konkrētas vēstures faktu, jēdzienu un cēloņsakarību zināšanas, tāpēc turpmāk tiks piedāvātas konkrētas vēsturiskās problēmas, kas ierobežotu radošumu vēsturiskajos rāmjos.

Šajā mācību gadā eksāmena darbā būs radošs uzdevums, kurā būs piedāvātas **trīs** konkrētas vēsturiskās situācijas (personības, notikumi). Skolēnam būs jāizvēlas viena no tām un jāveic uzdevums. Tāpat saglabāsies uzmetuma lapa, kurā būs akcentēti parametri, kas būtiski uzdevuma vērtēšanai.